

МАСЛЕННИКОВ

Євген Іванович
evgenmaslennikov@ukr.net

д.е.н., доцент, професор
кафедри, Одеський національний
економічний університет

УДК 330

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

STATE REGULATION OF
FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY
IN UKRAINE

ТКАЧ

Вікторія Сергіївна
victorytkach@icloud.com

студент, Одеський національний
економічний університет

У статті розглянуті характерні складові функціонування системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Визначені особливості системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Досліджено показники, які характеризують результативність зовнішньоекономічних зв'язків національного макроекономічного середовища.

В статье рассмотрены характерные составляющие функционирования системы государственного регулирования внешнеэкономической деятельности. Определены особенности системы государственного регулирования внешнеэкономической деятельности в Украине. Исследованы показатели, характеризующие результативность внешнеэкономических связей национальной макроэкономической среды.

The article deals with the characteristic components of the functioning of the system of state regulation of foreign economic activity. The peculiarities of the system of state regulation of foreign economic activity in Ukraine are determined. The indicators characterizing the effectiveness of foreign economic relations of the national macroeconomic environment are investigated.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, протекціонізм, платіжний баланс, міжнародна торгівля, нерезидент

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, протекционизм, платежный баланс, международная торговля, нерезидент

Keywords: foreign economic activity, protectionism, balance of payments, international trade, non-resident

ВСТУП

Функціонування та розвиток національної економіки України в умовах глобалізаційних процесів можливий за рахунок ефективного державного регулювання, яке забезпечується відповідним методичним забезпеченням, засобами, умовами та наповнюється спеціалізованим інструментарієм.

У сучасних умовах міжнародної глобалізації питання державного регулювання розкриваються під іншим кутом та потребують розв'язання, враховуючи нові вектори розвитку національної економіки, яка спрямована на євроінтеграцію та підвищення не тільки загальноекономічних показників, але й соціальних та екологічних індикаторів. Пошук місця та визначення ролі держави в регулюванні окремих процесів ринкової економіки набуло нового змісту в умовах світової фінансово-економічної кризи та зміни пріоритетів внутрішньої та зовнішньої політики України, враховуючи досвід розвинених країн світу.

Необхідно відмітити, що значне зростання впливу державних інституцій, діяльність яких спрямована на сприяння дієвості механізмів фінансово-економічного

та соціального розвитку, підкреслює необхідність участі держави у формуванні системи інструментального забезпечення щодо вирішення фінансових, економічних, соціальних та екологічних проблем, пов'язаних із структурними перетвореннями в національній економіці, особливо в умовах дестабілізуючого кризового стану ринку, та підтримки ділової активності зовнішньоекономічної діяльності у національному макроекономічному середовищі.

Зовнішньоекономічна діяльність є провідним фактором соціально-економічного розвитку будь-якої країни. Особливо це є актуальним за сучасних умов, коли спостерігається запуск процесів інтенсифікації розвитку транснаціоналізації та економічної інтеграції на міжнародному рівні, а також міжнародного поділу праці на фоні глобалізації світового господарства.

Питання державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності досліджували багато науковців, зокрема: Гребельник О., Дідківський М., Жемчужникова Г., Загорський В., Кейнс Дж., Кузнецов Ю., Кучеренко О., Ореховський П., Рікардо Д., Сафонов Ю.,

Побережець О., Мельник Ю., Ломачинська І., Стеценко Ж., Сміт А., Солоу Р., Тінберген Я., Філіпс Т., Фрідман М., Фелпс Е., Шегда А., Штігліц Дж., Щоголев А. та інші.

Розвиток зовнішньоекономічної діяльності у макроекономічному середовищі України сприяє інтеграції національної економіки до ринкових процесів на міжнародному рівні, підвищенню її конкурентоспроможності у світовому масштабі, вдосконалення та модернізація виробничих процесів, оптимізації використання ресурсів, підвищенню загального рівня життя населення країни, усуненню проблем фінансово-економічного, соціального та екологічного характеру.

МЕТА РОБОТИ – дослідження характерних ознак та особливостей функціонування системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності у національному макроекономічному середовищі, аналіз видів управлінських органів та методів, які регулюють зовнішньоекономічну діяльність в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретико-методологічною основою даної статті є наукові роботи, періодичні видання, електронні ресурси. Для досягнення мети роботи було застосовано наступні загальнонаукові методи: систематичний, статистичний та морфологічний аналізи; методи аналогії та порівняння.

РЕЗУЛЬТАТИ

На сьогоднішній день зовнішньоекономічна діяльність стає ключовим фактором розвитку національного господарства та економічної стабілізації нашої країни. Досить складно знайти галузь в промислово розвинутих країнах, яка не була б задіяна у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

У зовнішньоекономічну діяльність закладено взаємовигідні економічні відносини у галузі міжнародної торгівлі, міграції робочої сили, передачі технологій. У всіх країнах, особливо в країнах із перехідною економікою, де було проведено лібералізацію зовнішньоекономічної діяльності, державне регулювання є об'єктивною необхідністю. Такий контроль спрямований на забезпечення захисту інтересів країни та її суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, створення рівних умов для розвитку всіх видів підприємництва та напрямів використання доходів й інвестування.

У міжнародній практиці поняття «зовнішньоекономічна діяльність» фактично не використовується. Його аналогічним словосполученням можна вважати «foreign trade» або «international trade», які в прямому перекладі означають «міжнародна торгівля», тобто обмін товарами та послугами за межами національних кордонів [2]. Необхідно зазначити, що визначення зовнішньоекономічної діяльності як діяльності суб'єктів господарювання в Україні є законодавчо закріпленим. Згідно із Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність», зовнішньоекономічна діяльність – діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [1].

Принципами зовнішньоекономічної діяльності є:

національний суверенітет у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності; свобода зовнішньоекономічного підприємництва; юридична рівність і недискримінація; верховенство закону; еквівалентність обміну, неприпустимість демпінгу при ввезенні та вивезенні товарів.

До основних видів зовнішньоекономічної діяльності України належать: експорт та імпорт товарів, капіталів та робочої сили; міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами у випадках, передбачених законами України; кредитні та розрахункові операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності; товарообмінні (бартерні) операції; операції по придбанню, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах, валютних біржах та на міжбанківському валютному ринку [1].

Україна самостійно формує систему державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на її території, яке має забезпечувати захист національних економічних, соціальних й екологічних інтересів та законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; заохочення конкуренції та ліквідацію монополізму в сфері зовнішньоекономічної діяльності. Державні інституції мають право безпосередньо втручатися в зовнішньоекономічну діяльність тільки тоді, коли таке втручання здійснюється в рамках нормативно-правового поля.

До державних інституцій, які виконують регулюючу функцію на макrorівні, належать загальнодержавні структури, у компетенцію яких входить контроль діяльності всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності незалежно від форм власності та територіального розміщення (Кабінет Міністрів України, Національний банк, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Державна служба експортного контролю, Державна фіскальна служба, Антимонопольний комітет та ін.).

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється за наступними методами:

– адміністративні або нетарифні (заходи прихованого протекціонізму, які мають характер адміністративного (силового) регулювання зовнішньоекономічної діяльності і застосовуються із метою забезпечення захисту національної економіки країни через акумулювання та оптимальне використання ресурсів. До них належать ембарго (повна заборона зовнішньоекономічної діяльності), ліцензування, квотування, специфічні вимоги до товару);

– економічні або тарифні (комплекс заходів державного регулювання за допомогою митних тарифів. Грають провідну роль в період стабілізації національної економіки країни та виконують дві функції – протекціоністську й фіскальну. До них належать митні тарифи, збори, імпорتنі депозити (в галузі імпорту), пільгові кредити експортерам, гарантії, субсидії, звільнення від сплати податків (в галузі експорту).

Одним із основних показників, який характеризує результативність зовнішніх економічних зв'язків національного макроекономічного середовища країни, є платіжний баланс.

Платіжний баланс – співвідношення між сумою грошових надходжень, отриманих країною з-за кор.-

дону, та сумою здійснених нею платежів за кордон протягом певного періоду. Він складається з двох частин – надходжень і платежів. Якщо грошові надходження перевищують платежі, платіжний баланс є активним (профіцитним), а якщо сума платежів більша від надходжень – пасивний (дефіцитний) [3].

Необхідно зазначити, що частина платіжного балансу відображає зміну офіційних валютних резервів

країни, які перебувають у розпорядженні Національного банку, які використовуються для регулювання незбалансованості за статтями поточних операцій і руху капіталів. Резервні активи знаходяться під прямим контролем державних інституцій і можуть використовуватися для вирішення стратегічних завдань.

Платіжний баланс України за 2014-2017 рр. представлено на рис. 1.

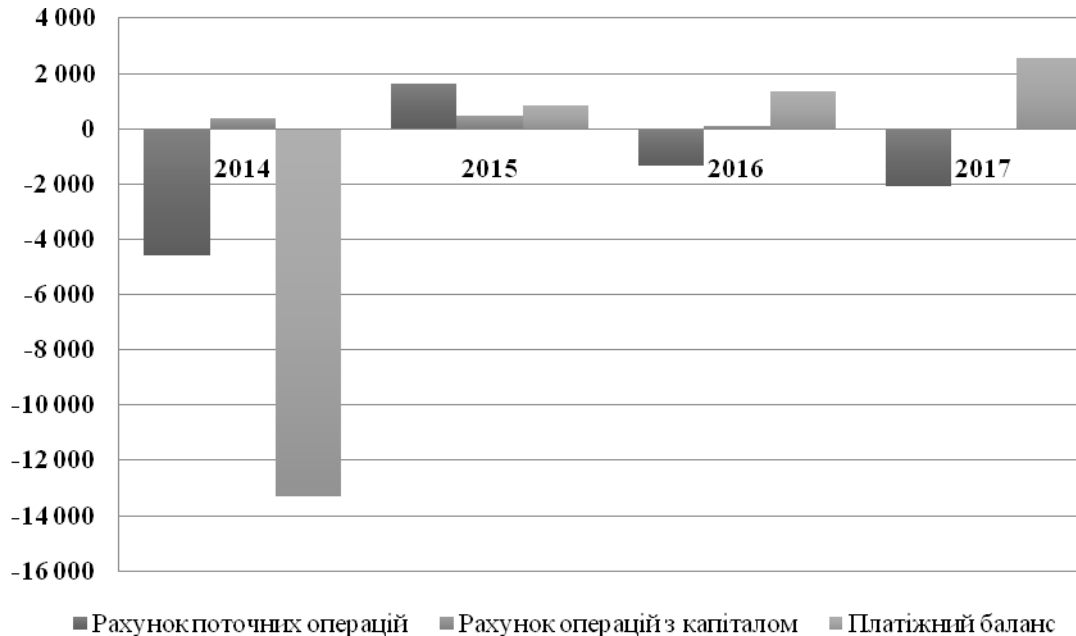

Рис. 1. Платіжний баланс України за 2014-2017 рр., млн. дол. США

Діаграма демонструє утворення профіцитного платіжного балансу України у 2015 р.. Це спричинило зменшення порівняно із 2014 р. у 22 рази до (-) 204 млн. дол. США дефіциту рахунку поточних операцій. Пониження цього показника відбулось через скорочення майже на третину обсягів зовнішньої торгівлі товарами та послугами, при чому скорочення експорту відбувалось меншими темпами порівняно із імпортом, через що негативне сальдо зовнішньої торгівлі товарами та послугами у 2015 р. було у 4 рази меншим, ніж у 2014 р. та становило (-) 1 162 млн. дол. США. Баланс інших надходжень був позитивним і становив 958 млн. дол. США., проти 10 млн. дол. США роком раніше. Подальша позитивна тенденція цих складових залежить від наступних ключових факторів: від макроекономічної ситуації в Україні та продовження Урядом проведення реформ в ряді секторів, які мають на меті збільшення інвестицій у національну економіку країни; від завершення військових дій на сході України; від спроможності українських підприємств та Уряду провести заміщення споживчого ринку країни агресора (який з початку 2016 р. є вже закритим для більшості видів українського експорту) на ринки інших країн; відновлення світової кон'юнктури ринків на донедавна ключові статті експорту: металургія та машинобудування.

Державне інституційне регулювання зовнішньоекономічної діяльності визначає зовнішньоекономічну політику країни, яка передбачає вільну міжнародну торгівлю, або протекціонізм і захист внутрішнього ринкового середовища. Міжнародна вільна торгівля

характеризується мінімальним втручанням державних інституцій у процеси зовнішньоекономічної діяльності й розвивається на засадах дії ринкових механізмів. В умовах сьогодення та європейського вектору розвитку національного макроекономічного середовища зовнішньоекономічна політика країни орієнтована на вільну торгівлю, Україна є провідним учасником міжнародних торговельних організацій і забезпечує ефективний захист економічних національних інтересів та суб'єктів господарювання. Пріоритетним завданням регулювання зовнішньоекономічної діяльності є диверсифікація зовнішньоекономічних зв'язків, яка сприятиме зменшенню залежності національної економіки від імпорту сировини, матеріалів, енергоносіїв та інших ресурсів і виходу на нові ринки, зміцненню позицій у міжнародному глобальному просторі.

ВИСНОВКИ

Позиція державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності у національному макроекономічному середовищі повинна бути спрямована безпосередньо на вдосконалення системи методів її здійснення та законодавчої бази. Також, необхідно націлювати зовнішньоекономічну діяльність на довгострокову перспективу, забезпечуючи формування рівних та сприятливих умов на світовому ринку для національного експорту й активізації інших зовнішньоекономічних зв'язків. Доречною політикою у сфері зовнішньоекономічної діяльності України має бути змішана політика протекціонізму і вільної торгівлі з перевагою першої. Формуючи сприятливу політику для зов-

нішньоекономічної діяльності, безумовно потрібно враховувати показники обсягів, структури й темпів росту, які демонструють ефективність та результативність її. Особливу увагу варто звертати на платіжний баланс, адже це основний інструмент регулювання зовнішньоекономічної діяльності країни.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.91 № 959-ХІІ [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/959-12>. – Назва з екрана. – Доступно на 27.04.2018.
2. Morgan R.E. Theories of international trade, foreign direct investment and firm internationalization: a critique / R.E. Morgan, C.S. Katsikeas // Management Decision. – 1997. – № 35/1. – Р. 68-78.
3. Офіційне інтернет-представництво Національного Банку України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua
4. Масленніков Є.І. Методичні підходи до формування стратегічних завдань зовнішньоекономічної діяльності підприємства / Є.І. Масленніков, В.В. Белякова // Економіка. Фінанси. Право. – 2016. – № 11/5. – С. 13-16.
5. Maslennikov E.I. Strategic assessment of the financial sustainability of the industrial enterprise: [Електронний ресурс] / E.I. Maslennikov // Економіка: реалії часу. – 2014. – № 6 (16). – С. 111-115. – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/No6/111-115.pdf>.